

СЕМАНТИЧНО ЕЛЕМЕНТАРНЕ РЕЧЕННЯ ЯК КОРЕЛЯТ ГОЛОВНОГО КОМПОНЕНТА ГЕНІТИВНОЇ КОНСТРУКЦІЇ З НЕПРЕДИКАТНИМ ІМЕННИКОМ

Л. М. Коваль

У художньому, публіцистичному та розмовному стилях сучасної української літературної мови досить поширені генітивні речення з простим головним компонентом, вираженим непередикатним іменником, напр.: *А малини – красної, білої* (О. Довженко); *Батьків, дідів, бабів, сестер, братів* (М. Стельмах); *Гусей тих і качок* (О. Довженко); *Всю дорогу уявляла обіцяне море полуниць. Коли ж побачила те поле насправді, лиш розчаровано протягла: «Ну й полуниць..!»* («Сільські вісті», 28.11.2013). Така формально-синтаксична модель генітивної конструкції ґрунтується на семантично елементарному реченні, сформованому предикатом зі значенням великої неозначеної кількості та суб'єктом із таким самим значенням, пор.: *Полуниць! ← Полуниць є багато*. Проблема глибинної структури генітивного речення не була окремим предметом мовознавчих студій, хоч про неї побіжно й згадувано в працях І. Вихованця, К. Городенської, Л. Рабанюк, що й зумовлює актуальність нашої розвідки як для сучасного теоретичного мовознавства, так і для логіко-лінгвістичних міждисциплінарних досліджень.

Непередикатні та передикатні іменникові лексеми в ролі простого головного компонента генітивного речення по-різному передають кількісну ознаку, що зумовлено відмінністю в їхній категорійній семантиці: передикатні виражають ознаковість, а передикатні – предметність. Саме тому простий головний компонент – передикатний іменник репрезентує інтенсивний вияв певної ознаки (пор.: *Крику! Шуму! Радості!*), тоді як простий ГК – а передикатним іменник визначає величезну кількість предметів (пор.: *Книг! Грибів!*). Незважаючи на ці відмінності в категорійній семантиці, обидва семантичні класи іменників мають однакові потенції щодо репрезентації значеннєвих різновидів передикатів кількості базових речень. Простий головний компонент генітивного речення, реалізований а передикатним іменником, так само як і простий головний компонент генітивного речення, експлікований передикатним іменником, може корелювати із семантично елементарним реченням, ядро якого становить предикат великої неозначеної кількості, предикат малої неозначеної кількості та предикат відсутності кого-, чого-небудь.

Семантичний діапазон а передикатним іменників у функції простого головного компонента генітивного речення охоплює різноманітні назви конкретних людей, тварин, рослин, предметів неорганічного світу, речовин, матеріалів тощо (*А будинків!* (І. Роздобудько); *А соняшника, а маку, буряків, лободи, укрупу, моркви!* (О. Довженко); *Вишень!* (А. Подолинний); *Ох і грудок же!* (В. Кожелянко) та людей (*Ну й людей!* («Сільські вісті», 20.12.2013); *Партизанів отих!* (О. Довженко); *А красунечок-дівчаток! Ого-го!* («Студентська територія», 14.02.2012).

Іменники з конкретним предметним значенням представляють також простий головний компонент генітивного речення, співвідносний із семантично елементарним реченням, сформованим предикатом малої неозначеної кількості. Маркером цього значеннєвого різновиду передикатів кількості у формально-граматичній структурі генітивного речення постає контекст та відповідна, часто іронічна, модальність висловлення на комунікативному рівні, а пр.: *Ну й туристів! Пусті пляжі. А де ж обіцяні потоки відпочивальників?* («День», 24.01.2012).

Про передикатну семантику відсутності кого-, чого-небудь у формально-граматичній структурі генітивного речення, простий головний компонент якого виражений предметним та займенниковим іменником, сигналізують негатор *ні* (пор.: *Ні лісів, ні лісосмуг!* («Сільські вісті», 19.12.2013); *Ні гір, ні проваль!* (О. Довженко) та займенникові

іменники *ніхто*, *ніщо* у формі родового відмінка (пор.: **Нікого!** (П. Загребельний); – *І що там?* – **А нічого** (В. Нестайко). Щодо відмінкової форми *нічого* займенникового іменника *ніщо*, то інтерпретація її семантико-синтаксичного наповнення (предикатність – непередикатність) залежить від семантичного змісту співвідносного займенника (пор.: *Цілий тиждень чекаємо дощу. І знову ранок. І знову нічого!* Та *Сподівалася на розуміння й вдячність. А нічого! Ні того, ні того!* (С. Пиркало). Це дає підстави кваліфікувати таку форму як універсальну для вираження простого головного компонента, експлікованого є передикатним та передикатним іменником. Загалом кореляція простого головного компонента генітивного речення, вербалізованого є передикатним іменником, із семантично елементарним реченням зразка «передикат відсутності кого-, чого-небудь + суб'єкт відсутності кого-, чого-небудь» типова для сучасної української мови.

Значеннєвий діапазон є передикатним іменникових лексем у ролі простого головного компонента генітивного речення досить широкий. Він охоплює іменники зі значенням географічних об'єктів та фізичних феноменів, природних явищ на воді, атмосферних опадів, температурних, оптичних, електричних, стихійних природних явищ, наявності вологи в атмосфері (*І ось уже й ні хмари, ні блискавки* (В. Малик), іменники – назви осіб, елементів їхньої зовнішності, соціального, родинного, професійного статусів тощо (*Ну й бородавок у неї!* («Вінниччина», 04.12.2013); *А що вже в його побратимів!* (П. Загребельний), іменникові лексеми, що називають різноманітні артефакти, пов'язані з людиною, – одяг, прикраси, предмети побутового вжитку тощо, які характеризують її як власника (*А що вже в неї намиста, серезжок, браслетів та всіляких інших прикрас!* (І. Карпа); *Вже ні прикрас, ні гламуру* (І. Карпа); *У нього ні снарядів, ні патронів* (О. Довженко).

Співвідношення формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних ознак простого головного компонента генітивної конструкції, репрезентованого є передикатним іменником, залежать від поширеності структури такої конструкції. Непоширене генітивне речення корелює із семантично елементарним реченням, воно є результатом згортання його предиката великої (малої) неозначеної кількості чи предиката відсутності кого-, чого-небудь. Генітивні речення, поширені атрибутивним, детермінантним або керованим другорядним членом, постали внаслідок згортання двох семантично елементарних речення пор.: *Найдивовижніших страв!* ← *Страв є багато + Страви найдивовижніші;* *Ну й суконь у Наталки!* ← *Наталка має сукні і Суконь є багато;* *Ну й суконь у цій крамниці!* ← *Сукні є в цій крамниці і Суконь є багато;* *Ну й прикрас на ялинці!* ← *Прикраси є (висять) на ялинці і Прикрас є багато.*

Отже, у сучасній українській літературній мові базовим корелятом простого головного компонента генітивного речення, експлікованого є передикатним іменником, постає семантично елементарне речення, сформоване предикатом кількості та суб'єктом кількості. Семантичний спектр предиката кількості охоплений трьома різновидами – предикат великої неозначеної кількості, предикат малої неозначеної кількості, предикат відсутності кого-, чого-небудь.

Література

1. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
2. Городенська К. Г. Семантичний і морфологічний потенціал предикатів кількості. *Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки*. Луцьк: Вежа, 2002. № 5. С. 23 – 26.
3. Рабанюк Л. С. Генітивні речення в сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01. Чернівці, 1998. 20 с.